

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА
КОНСТАНТИНА ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

I Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія

Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство
11 травня 2021 року

Матеріали I Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія / за заг. ред. О. О. Маленко.
Харків – Шумен : ХІФТ, 2021. 344 с.

Рекомендувала до друку вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 5 від 2 червня 2021 року)

ISBN 978-966-1630-51-1

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Редакційна колегія:

Маленко О. О., докт. філол. наук, проф.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Корнієнко С. І., канд. філол. наук, доц., докторант; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Радчук О.В., докт. філол. наук, доцент, професор кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов; ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
Сюта Г. М., докт. філол. наук, ст. наук. співроб. відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики; Інститут української мови НАН України.

У «Матеріалах» уміщено доповіді українських, болгарських, молдовських мовознавців, літературознавців, істориків, педагогів-методистів, філософів, мистецтвознавців, які взяли участь у I Міжнародній славістичній конференції, присвяченій пам'яті святих Кирила й Мефодія, що відбулася в Харкові 11 травня 2011 року. Питання наукового обговорення висвітлюють основні напрями сучасних досліджень у філології, історії, дидактиці, філософії освіти.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, учителів.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

© Автори доповідей, 2021
© Дизайн Т. Лисиченко, 2021

Муслієнко Олена

НАЦІОНАЛЬНІ ВЕРСІЇ АБСУРДУ: ЙОРДАН РАДИЧКОВ 246

Налбантова Елена

СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА БЕСАРАБСКА ПРОЗА.
ДИМИТЪР КАРАУЛАН КАТО ХУМОРИСТ 255

Нестеренко Наталя

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ 260

Промська Альона

НІЩЕАНСЬКИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ
В. ВИННИЧЕНКА Й СТ. ПШИБИШЕВСЬКОГО 267

Рацеева Елена

КНИГА, КОЯТО ПРЕДСТАВЯ НОВ ДЯЛ
В ІСТОРІЯТА НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА 273

Румянцева-Лахтіна Оксана

ГІПЕРТЕКСТУЛЬНІСТЬ ЯК ДИСКУРСИВНИЙ ВИМІР
РОМАНІВ М. ПАВИЧА ТА СІМЕЙНОЇ САГИ
«МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» О. ЗАБУЖКО 281

Стоянов Светлозар

КЪМ ТОПОГРАФИЯТА НА СРЕДНОВЕКОВНАТА
БЪЛГАРСКА СТОЛИЦА ПРЕСЛАВ 289

Цанов Страшимир

ОСЛЕПЯВАНЕТО НА САМУИЛОВИТЕ ВОЙНИЦИ
ПРЕЗ 1014 ГОДИНА — ЮРИДИЧЕСКИ КОНТЕКСТ
НА ТРАГИЧНОТО ІСТОРІЧЕСКО СЪБИТИЕ 298

Цочева Надежда

ПОЕТИКА НА МИТОЛОГІЧНОТО
В «КОРЕНИТЕ» НА ВАСИЛ ПОПОВ 304

2. Рацеева Е.В. Особенности на етничното съзнание на подрастващото поколение българи от Република Молдова. В: Проглас (Велико Търново). Т. 26, бр. 1. 2017. С. 77–87.

Налбантова Єлена

СУЧАСНА БОЛГАРСЬКА ПРОЗА. ДІМІТР КАРАУЛАН
ЯК ГУМОРИСТ.

До можливостей комічного першим із болгарських бессарабських письменників звернувся у 2001 р. Дімітр Караулан з гумористичною повістю «Хаджилак бабусі Доци» (хаджилак — болг. місце поклоніння). Через слова та поведінку героїні й людей, з якими вона спілкується автор представляє світ бессарабських болгар. Твір спирається на самоіронію, спрямовану на характерні риси бессарабського характеру.

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Нестеренко Наталя

кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
nattapetta@gmail.com

Дослідження історичних романів як мистецького інструменту переосмислення минулого, переживання травм у посттоталітарному суспільстві є актуальним напрямком сучасних гуманітарних студій.

Мета розвідки — дослідити таку загальносвітову тенденцію, як відхід історичної романістики від реального,

історіографічного представлення дійсності до узагальнено-умовного, філософського, міфологічного на прикладі творчості слов'янських письменників другої половини ХХ століття.

Поява в українській літературі «Дива» П. Загребельного в 1968 році дозволила критиці говорити про продовження традицій історичної романістики: «Романові «Диво» притаманні кращі риси, які виявилися у «Володимирі» Скляренка <...> передусім повнота відтворення історичної епохи, — ці риси можна назвати спадкоємними, якщо розуміти під спадкоємністю не повторення, а продовження, подальший розвиток, пошук нових шляхів. А новим для «Дива» став драматизм часу, зіткнення ідей» [Ільницький 1989: с. 36]. З «Дивом» літературознавці пов'язували новий етап розвитку української романістики — етап «історії мислячої» [Ільницький 1989: с. 48].

Історичний роман ставив завдання «не просто скопіювати, реконструювати минуле в об'єктивній безсторонній розповіді, а й осмислити його з погляду сьогодення та підкресленої суб'єктивно-авторської концепції, спроектувати на сучасне, оживити верхній подієвий пласт історії та історичної людини, показати її зсередини» [Андрусів 1991: с. 51].

Варто зазначити, що явище, яке в літературній критиці отримало назву історичний роман, унаслідок бурхливого розвитку в південних слов'ян протягом другої половини ХХ ст. і взаємодії з іншими жанровими й жанрово-тематичними різновидами роману набуло нових ознак. У межах цього явища з властивою йому внутрішньою суперечливістю сформувалися жанрові модифікації, різні за своєю природою. Однією з таких модифікацій став роман «зв'язку часів» — «твір, в оповідному хронотопі якого співіснують, функціонуючи не як окремі, незалежні одна від одної складові, а як частини цілого, дві або кілька часових площин»

[Москаленко, Рудяков 1993: с. 200]. На думку В. Дончика, «зв'язок часів» — це вже не риса одного чи кількох романів, а, сказати б, властивість самого жанру...» [Дончик 1984: с. 89]. Явище створення роману нової жанрової модифікації було типовим не тільки для української, а й стало закономірним процесом польської, сербської, словацької, болгарської літератур. Так, предтечею нового роману в сербській літературі став твір І. Андрича «Проклятий двір» (1954). Побудова роману здійснена письменником «за мемуарним принципом, важливою особливістю якого є вільний перехід від одного епізоду до іншого, незважаючи на їхню хронологічну чи будь-яку іншу взаємозалежність, необмеженість оповіді жодними формально-логічними факторами. Письменник, крім того, вдається до ускладненої, багаторівневої композиції. <...> Послідовність подій та їхні часові координати втрачають чіткість і стають до певної міри умовними» [Москаленко, Рудяков 1993: с. 213].

Порівнюючи інший історичний роман І. Андрича «Міст на Дрині» з творами П. Загребельного: «Диво» і «Первоміст», Н. Білик виявляє спільні риси репрезентативних компонентів сюжетних ліній художніх творів, у висвітленні теми історичного минулого [Білик 2006]. Така спорідненість дозволяє дослідниці стверджувати, що «поряд з безумовним визнанням національно-специфічного опанування художнього матеріалу та індивідуальною своєрідністю творчого почерку кожного з митців» [Білик 2006], простежується єдність світоглядних й естетичних принципів І. Андрича й П. Загребельного, що дає можливість ще раз наголосити на близькості й спорідненості процесів, що формують і визначають історичний розвиток сербської й української літератур [Білик 2006].

Продовжувачем традицій І. Андрича в сербській літературі став М. Селімович із романами «Дервіш

і смерть» (1966), «Фортеця» (1973). Характеризуючи роман «Дервіш і смерть» із позиції зв'язку часів, дослідники відзначають, що «він не є історичним романом у повному розумінні» [Москаленко, Рудяков 1993: с. 215]. Із історією, з подіями минулого пов'язаний у творі не так сюжет, як матеріал, на якому побудовано оповідь. Дослідники творчості М. Селімовича називають сюжет у романі «Дервіш і смерть» умовно-історичним.

Інший роман письменника «Фортеця», дія в якому відбувається в мусульмансько-сараєвському середовищі XVII століття (період після Починської битви 1612 року), характеризується «позачасовістю», підняттям над основними подіями, епохою. На думку Л. Щеголя, М. Селімович зміг у рамки, необмежені часом, «вмістити розвиток загальнолюдської кризи в період відсутності головного героя в основному локаційному просторі ...» [Щеголь 2012: с. 389]. Творчість М. Селімовича синтезувала в собі здобутки історико-філософського, історико-психологічного роману та притчі.

В історичних творах болгарського письменника Е. Станева «Легенда про Сибіна, князя переяславського» (1967), «Антихрист» (1970) помітне взаємопроникнення історично конкретного та притчового початків, вплив фольклору на поетичну картину світу. На думку С. Машинського, особливість «Легенди про Сибіна, князя переяславського», а втім і всієї історичної прози письменника, полягає «у дуже тонкому внутрішньому співвідношенні в ній різних часових пластів» [Машинський 1977: с. 6].

На прикладі творчості письменника І. Петрова простежується трансформація, якої зазнала болгарська історична белетристика від початку 60-х років XX століття. Час конкретного історичного періоду в романі «Гін на вовків» (1986) розкладається на спектри, препарується через свідомість героїв і знову поєднується в одне ціле.

Завдяки оригінальному композиційному задуму, «коли в межах одного цілого вільно функціонують кілька площин і саме воно – ціле – перебуває в постійному зв'язку з більш близьким до нас хронотопом, яким є авторське розуміння часу» [Москаленко, Рудяков 1993: с. 221], І. Петрову вдалося відтворити художній образ епохи.

Повість В. Караманчева «Черешнева поминальна субота» (1986) перегукується з твором І. Петрова. Ця подібність простежується не тільки на подієвому рівні, а й на рівні сюжетно-композиційної побудови. Кожен із персонажів повісті розповідає про себе й односельців мовою різноманітних документів. Як і у романі І. Петрова конкретно-історичний час розкладається на фрагменти, щоб дати повну картину, за якою вгадується глибоке соціально-філософське підґрунтя.

Твори болгарських письменників І. Петрова «Гін на вовків» та В. Караманчева «Черешнева поминальна субота» за жанровою модифікацією можна віднести до умовно-історичної прози, у якій реальні історичні події, явища з життя людей використовуються для зображення конкретної історичної епохи. З огляду на проблему зв'язку часів, оприявнену співіснуванням кількох часових площин в оповідному хронотопі, «Гін на вовків» і «Черешнева поминальна субота» цілком відповідають тенденціям модерної історичної прози периферійного типу.

Словацький письменник П. Ярош в історико-соціальному романі «Тисячолітня бджола» (1979) виражає хронікальний принцип побудови в поетичному світобаченні, яке сприймає історію однієї сім'ї як символ народної долі. Г. Сиваченко, простежуючи вплив постмодернізму на словацьку літературу 70-80-х років, відзначає, що «завдяки абсурдності й вимороченості формується гротесковий, фантазмагоричний хронотоп сучасного словацького роману, відбувається досить різка мутація традиційних жанрів. <...> родинна хроніка

П. Яроша «Тисячолітня бджола», наповнюючись складним багатоголоссям народного життя, обертається на філософську оповідь про утвердження національної самосвідомості ...» [Сиваченко 1996: с. 68].

Починаючи з другої половини 1950-х років, можна спостерігати появу в чеській літературі якісно нових типів історичних романів, що перемагають не тільки комуністичну традицію, але й традицію як таку. Тим більше ґрунтовно можна говорити про реалізації цих альтернативних стратегій після придушення «празької весни» 1968 року — уведення радянських військ і встановлення в Чехословаччині режиму так званої «нормалізації». Саме цей період характеризувався, на відміну від 1960-х років, бурхливою трансформацією жанру.

Традиційні теми — конфлікт влади й людини, митець і влада, зумовленість вчинків особистості історичними обставинами — розглядалися, наприклад, І. Шотолой («Братерство Ісусове», 1969), В. Кернером («Піщана коса», 1970), О. Данеком (трилогія про чеських королів XIII – XIV століть — «Король біжить із поля бою» (1967), «Король без шолома» (1971), «Убивство в Оломоуці» (1972)). Зокрема І. Штола крізь призму психології «гвинтика» у величезній ієрархії ордену єзуїтів розповідає історію найвідомішого релігійного братства. О. Данек розкриває чеську історію через оповідь про чеських королів Яна Люксембурзького й Вацлава II як окремих особистостей.

У 1970-1980-ті роки в руслі подібної тенденції були створені, зараховані Б. Докоупилом до «експериментальних», романи В. Ербена («Спогад чеського короля Їржика з Подебрад» (1979)), І. Шотолі («Курча на рожні» (1976) і «Святий на мосту» (1978)), В. Кернера («Лікар помираючого часу» (1984)).

У романах М. Юрсенар «Спогади Адріана» (1960), «Філософський камінь» (1988), Л. Юлленстена «Смерть Сократа» (1975), П. Уайт «Пов'язка з листя» (1976) історія не джерело архетипів, а реальність, поза межами якої не можуть існувати ні персонажі, ні питання, що порушуються у творах із підвищеною філософічністю [Баканов 1989].

Усе викладене дає підстави стверджувати, що однією із загальносвітових тенденцій розвитку літератури в другій половині XX століття був відхід історичної романістики від реального, історіографічного представлення дійсності до узагальнено-умовного, філософського, міфологічного. Творчість слов'янських белетристів стала одним із найяскравіших зразків відходу від принципу фактографії минулого до філософського його осмислення крізь призму сьогодення й особистісної свідомості.

Література

1. Андрусів С. «... Як на святій сповіді». *Слово і час*. 1991. № 2. С. 48–53.
2. Баканов А. Современный зарубежный исторический роман. Киев : Высшая школа, 1989.
3. Білик Н. «Сюжетно-фабульні аналогії в історичних романах І. Андрича та П. Загребельного». *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2006. Вип. 6. С. 230–238. URL: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/13605> (дата звернення: 23. 04. 2021)
4. Дончик В. Істина — особистість: Проза Павла Загребельного. Київ : Рад. письменник, 1984. 248 с.
5. Ільницький М. Людина в історії: Сучасний український історичний роман. Київ : Дніпро, 1989.
6. Машинский С. Э. Станев и его книги. Э. Станев. *Легенда о Сибине, князе переяславском. Антихрист*.

Москва : Художественная литература, 1977. С. 3–11.

7. Москаленко В., Рудяков П. «Проблема зв'язку часів у сучасному історичному романі південних слов'ян». *Доповіді XI Міжнародного з'їзду славістів*, Братислава — Київ, 1993. С. 200–225.
8. Сиваченко Г. Постмодернізм і словацька проза 70-80-х років. *Питання літературознавства: Слов'янські літератури*. 1996. Вип. 3(60). С. 65–70.
9. Щеголь Л. Роман «Фортеця»: образно-символічне тло. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 19. С. 388–393.

НІЦШЕАНСЬКИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ В. ВИННИЧЕНКА Й СТ. ПШИБИШЕВСЬКОГО

Промська Альона

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний університет цивільного захисту України

alyona.dubrovskaya@gmail.com

Творчість В. Винниченка органічно вписується в європейський літературний контекст кінця XIX – початку XX століття, у період становлення модернізму в європейській, російській та українській літературах (паралелі із творами Г. Ібсена, Ст. Пшибишевського, Ф. Достоєвського, М. Арцибашева, Л. Андреєва, Ф. Сологуба, Гі де Мопассана, Г. д'Аннунціо та ін.). Основними рисами модернізму, на думку Т. Гундорової, В. Панченка, Н. Заверталюк, І. Кошової, В. Хархун, Н. Паскевич, М. Кудрявцевої, є експериментаторство, антиреалістична спрямованість, художня суб'єктивність, синтез, рецепція ідей Ф. Ніцше, переоцінка цінностей, індивідуалізм, принцип діалогічності, феномен відчуження особистості,